

DE NAJAARSEXCURSIE 1971 NAAR MIDDEN-LIMBURG.

door: Wim D. Margadant en Heinjo During.

De najaarsexcursie 1971 werd gehouden naar de omgeving van Arcen in Midden-Limburg, ten noorden van Venlo. De omgeving van de laatste plaats was al eerder op een excursie van de werkgroep bezocht, nl. op 18 en 19 september 1954 (Verslag in Buxbaumia 9: 1-10). Maar nu lag ons werkterrein noordelijker.

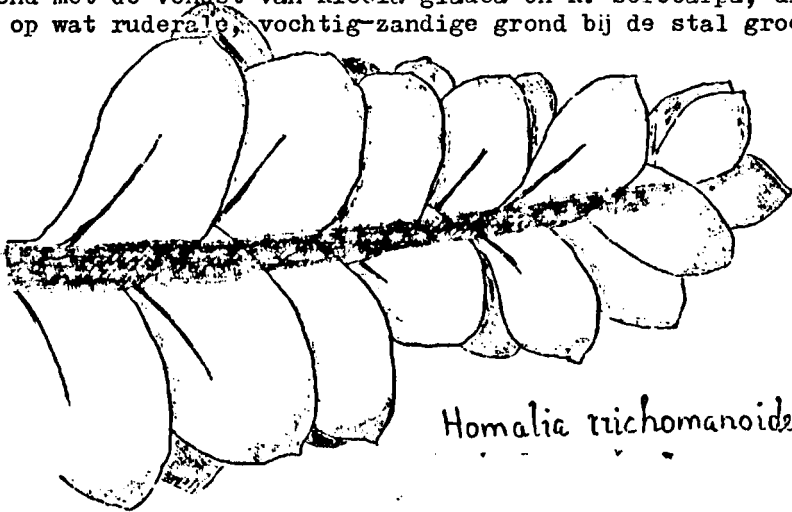
Op vrijdagavond 17 september 1971 arriveerden reeds vele deelnemers in het klooster St. Paul bij Arcen, waar de meesten overnachtten; de kampeerders konden terecht op de camping "Klein Vink" vlak bij het klooster. Oude vrienden werden begroet, en nieuwe kennissen evenzo. Speciaal willen wij vermelden de Philippijnse bryoloog R.M. Del Rosario, die een tijd in Groningen werkte.

De volgende morgen werd, na het ontbijt en de aankomst van een aantal andere deelnemers, met de gehele groep noordwaarts gewandeld. Na enkele waarnemingen, zoals van *Pellia epiphylla* langs een beekje, kwamen we bij het Gelders Kanaal. Hier werd de groep gesplitst. Een gedeelte volgde Wim Margadant omlaag het kanaaldal in, een ander gedeelte ging onder aanvoering van Dries Touw naar het landgoed "De Hamert".

Het "Gelders Kanaal" is een restant van één der pogingen om Schelde, Maas en Rijn door een kanaal te verbinden. De oudste, de zg. Fossa Eugeniana, dateert uit de Romeinse tijd. Verder zijn er pogingen geweest in de 16e eeuw en in de Napoleontische tijd (het bekende Noordkanaal in de Peel). Dit Gelders Kanaal is een diepe insnijding, die in de hoge zandgrond is gegraven, maar waarin nooit een kanaal heeft gelopen. In plaats daarvan kronkelt zich een klein beekje door het dal, dat verder dicht begroeid is met bomen (eiken), struiken en kruiden. Vanuit de Maas kan bij hoge standen Maaswater een eind in het dal komen, waardoor dit deel duidelijk voedselrijker is. Hier vonden wij *Brachythecium salebrosum*, waarvan enkele van onze optimistische jongere leden hoopten, dat het *Antitrichia* zou zijn. Ook andere soorten van dit geslacht waren in trek;

Br. velutinum werd kapselend aangetroffen hoog in een boom en thuis bleek dat ook de niet zo algemene beekbegeleidende soort Br. rivulare gevonden was. Dat de waterstand in de vallei wel eens hoger was dan tijdens de excursie viel o.a. af te leiden uit het voorkomen van Leskea polycarpa en Homalia trichomanoides op de voet van enkele boomstammen. Vooral Homalia groeit graag precies op de lijn die het water tijdens hoge standen bereikt (althans in het oosten van ons land), zoals bv. ook op het landgoed Bekendelle bij Winterswijk goed te zien is. Verder vonden we een aantal gewonere soorten, vanaf boombewoners (Brachythecium rutabulum met sporogonen, Amblystegium serpens) tot aan bewoners van het natte zand langs het nogal stinkende water van het beekje (Marchantia polymorpha). De deelnemers waren al spoedig verspreid; ze genoten van het mooie weer en van de vochtige omgeving in een overigens zeer droge periode.

Na geruime tijd werd de helling aan de noordzijde beklommen, om het terrein daar te verkennen. Dit leverde een aantal soorten van de zandbossen op. Een plan om nog naar de hei door te steken kon met het oog op de tijd niet doorgaan. De wandeling terug langs de bovenzijde van de insnijding gaf ons nog een fraai beeld van dit mooie beboste terrein. Enkele enthousiastelingen zagen hun bezoek aan een boerderij vlak bij het kanaal beloond met de vondst van Riccia glauca en R. sorocarpa, die daar op wat ruderaal, vochtig-zandige grond bij de stal groeiden.

Homalia trichomanoides

De andere groep begaf zich naar het dichtbijgelegen landgoed "De Hamert", en concentreerde zich vooral op het Pilmeeuwenwater. Dit zeer interessante ven is gelegen in de laatste restanten van de eertijds uitgestrekte Locierheide. Ook zij deden leuke vondsten, van *Drepanocladus lycopodioides* en *Cladopodiella fluitans* tot echte hoogveensoorten als *Sphagnum magellanicum* en de levermossen *Mylia anomala* en *Odontoschisma sphagni*.

's Middags werd de gehele groep vervoerd naar de zandduinen van de Bergerheide, die wat verder noordwaarts liggen en één van de beroemdste stuifzandgebieden van ons land vormen. Een lange zandweg bracht ons vlak bij een paar vochtige heiterreintjes die nu echter droog lagen door de grote droogte van de afgelopen periode. Het bleek weinig aantrekkelijk te zijn. Onze hoofdindruk is een overheersen van *Gymnocolea inflata* op de open gedeelten en van *Drepanocladus fluitans* op iets beschuttere plaatsen, terwijl de veenmossen totaal verdroogd waren. De waterlelie-achtige, die er groeide, was nauwelijks als zodanig te herkennen, doordat de bladeren geheel verdroogd, bruin en opgekruld waren. De zandduinen aan de andere zijde van de zandweg, waar we stopten, waren bryologisch zelfs zeer arm. Het kostte ons moeite om eenvoudige algemene zandmossen te vinden, zoals *Pohlia nutans*. Dat desondanks een aantal mensen likkebaardend rondliepen was te danken aan de prachtige lichenenvegetaties in dit gebied (zie het lichenenverslag).

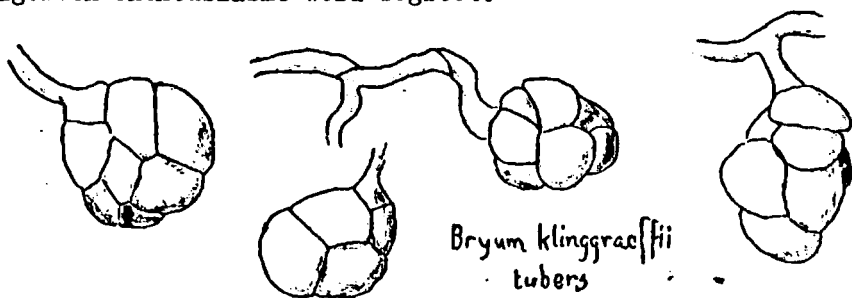
Een flinke greppel vanaf een bouwland lokte sommige deelnemers, die hier nog wat bleven plakken om de soortenlijst te kunnen spekken, terwijl de anderen al in de auto's gingen voor de terugweg. Enkele vermeldenswaardige vondsten waren hier *Nardia scalaris*, *Plectocolea crenulata* en ook een *Fossombroonia*, waarvan een jong kapsel door Piet Roorda thuis uitgekweekt is; het was *F. dumortieri* (= *F. foveolata* Lindb.).

Hierna werd de Maas overgestoken over de brug bij Well, om de Maas-uiterwaard te onderzoeken tussen Blitterswijk en Broekhuizen. Hoewel de hogere planten langs het landelijke weggetje er veelbelovend uitzagen, bv. *Clematis vitalba*, viel het bryologisch zeer tegen. Een doorsteek naar de oever van de Maas deed ons de afwezigheid van een mosvegetatie constateren. Er

was een glooiende steenhelling met hier en daar veel hoge kruiden, maar mossen onbraken. Ook waren er geen kribben die bij andere rivieren vaak interessante mossen dragen.

Via Broekhuysen werd met het primitieve pontje de Maas weer overgestoken. Vlak ertegenover werd een landweggetje langs de Maas naar het noorden ingeslagen. Op een gegeven moment stopten de auto's van de colonne op verschillende plaatsen en de bryologen-inhoud spoedde zich naar de Maas-kant, waar een van de hoogtepunten van de excursie hun wachtte: een steile kleioever van ongeveer 2 m. hoogte, aan de voet bespoeld door de Maas. De meesten beperkten zich ertoe, over de rand te hangen en mosjes te grabbelen zover hun armen reikten. Enkele dapperen waagden zich omlaag en reikten vanaf hun onzekere standplaats op glibberige kleikantjes allerlei prachtige mosjes omhoog aan de anderen. Diverse Bryum's (o.a. B. klinggraeffii), Physcomitrella patens, Anisothecium varium en A. schreberianum, en enkele Riccia's (naar thuis bleek R. bifurca en R. huebeneriana; Mme Jovet-Ast was zo vriendelijk ze te controleren) groeiden er volop en het was een verademing na de teleurstellingen van de vorige terreinen. Zo lang mogelijk vertoefden velen hier, maar tenslotte moesten we terug naar het klooster, dat we al van ver op de hoge rand zagen liggen.

De avondmaaltijd was voortreffelijk verzorgd. 's Avonds werd de werkgroepvergadering gehouden, waarvan het verslag op de vergadering in de Weerribben is voorgelezen. Het belangrijkste resultaat van deze vergadering was wel dat het Lindbergia-plan vrijwel algemene instemming had, maar dat daarnaast voor de verslagen Buxbaumiella zou verschijnen, een naam die met algemeen enthousiasme werd begroet.

De volgende morgen vroeg is volgens een gerucht één der leden in het verwarmde zwembad van de camping wezen zwemmen zonder z'n zwembroek. Daar er echter geen bewijsmateriaal aanwezig is in de vorm van foto's of getuigenverklaringen moeten we dit onder de onbevestigde opgaven rangschikken. Een andere vroege opgave betreft de begroeiing van het golfplaatdak van een schuur bij het klooster: *Tortula muralis*, *T. ruralis* en *Grimmia pulvinata*.

Na het ontbijt werden er twee tochten uitgestippeld. Degenen, die 's middags naar huis wilden rijden, zouden 's morgens direct naar een oude Maas-arm ten zuidwesten van Broekhuizen gaan; de anderen naar de Ravensvennen bij Lom, waar op de vorige excursie *Cladopodiella francisci* werd aangetroffen. Wim Margadant hoopte deze er terug te vinden. Desgewenst zouden na afloop deelnemers van deze groep alsnog naar de Maas-arm kunnen gaan.

Onder leiding van Nol Luitingh zette de Ravensvennen-groep daarheen koers. De wagens werden geparkeerd op een officiële parkeerplaats in het westen van het natuurmonument. De plaats van de *Cladopodiella* lag echter in het oosten ervan, zodat er een flink eind getippeld moest worden. Natuurlijk ontstond er een hiaat tussen twee groepen, de lopers en de kruipers. De laatsten interesseerden zich voor *Orthodicranum montanum* op eikenstobben. Nadat een paar overlopers de eersten hadden ingehaald, bleven dezen hier en daar op de rest van de kruipers wachten, of verbeeldden zich, duidelijke kenmerken van de richting te hebben achtergelaten. Dit was vergeefse moeite: de kruipers zijn niet eerder gesignaleerd dan bij terugkomst bij de wagens. Ze hadden tevergeefs naar de vennetjes gezocht (dit was zonder kaart ook ondoenlijk), maar vermeldden *Orthodontium lineare*, die wonderlijk genoeg verder op de excursie weinig gezien is (er is al een heel oude vermelding van Duitse zijde, ongeveer de vierde vondst in ons land, van het gebied van Venlo).

De lopers moesten zich nog danig oriënteren om de juiste richting te vinden. Ondertussen noteerden ze *Ptilidium ciliare*, die in het zuiden minder algemeen lijkt te zijn (in 1954 ook in hetzelfde gebied gevonden). Een eerste vennetje met nog wat water in het diepste gedeelte werd uitvoerig bekeken. Door de

lage waterstand was het niet moeilijk de veenmosvegetatie te bekijken en er verschillende soorten veen- en levermossen te verzamelen. Drepanocladus fluitans was weer aanwezig, en Gymnocolea was weer talrijk.

Verder oostelijk kwamen we bij een heel snoer van vennen, die praktisch droog lagen. Deze waren teleurstellend: Gymnocolea, wat veenmos, en daarmee uit. Ook was dit nog niet de plek van de Cladopodiella van 1954.

Toen we verder gingen langs dit snoer konden we met moeite de verleiding weerstaan om te fotograferen hoe een stel hippe jongemensen met blikkerende motorfietsen in verleidelijke houdingen gefotografeerd werd. Verderop doken we het vennensnoer weer in, en zagen we wat veenmossen die we niet eerder herkend hadden. Tot ons genoegeen konden we constateren dat het toezicht op het terrein scherp genoeg was, en dat onze vergunning tot het lopen buiten de paden voor wetenschappelijk onderzoek in orde bevonden werd. Tenslotte kwamen we aan het terrein, dat Wim Margadant herkende als de vindplaats van Cladopodiella francisci. De groep bleef aan de westelijke kant hiervan, maar hij maakte een snellen doorsteek naar het oostelijk eind, om zodoende met zekerheid het stuk te doorkruisen waar indertijd deze soort groeide. Het lukte hem echter niet om ook maar een spoor te vinden van deze of een er op lijkende soort. Het leek hem dat het hele terrein dicht begroeid was met Zygonium of soortgelijk wiert, waardoor de standplaats voor Cladopodiella ongunstig geworden zou kunnen zijn. Het is natuurlijk mogelijk, dat bij een zeer intensief onderzoek van het terrein de soort terug te vinden zou zijn, maar hiervoor was geen tijd.

Voor de terugweg werd een veel kortere route genomen, waarbij we het genoege hadden een zwarte specht te horen en te zien, evenals de vorige maal in dit gebied.

Na de maaltijd bij de wagens werd door degenen die tijd genoeg hadden koers gezet naar de oude Maas-arm ten zuidwesten van Breckhuysen, waar de andere groep 's morgens geweest was. Deze oude Maas-arm is bijna geheel verland en loopt als een smalle gekromde bosstrook door het land. Er zijn tamelijk droge en voedselarme gedeeltes, maar het mooiste gedeelte heeft een

begroeiing van hoge kruiden met drijftil-karakter. Hier durfde niet ieder zich te wagen, en wie het wel deed kon het betalen met een traditioneel nat been. Van de interessante soorten valt hier te vermelden *Pallavicinia lyellii* in elzenbroek, en *Fontinalis antipyretica* in het water.

Van de groep die 's ochtends hetzelfde gebied bekeken had, ging na het middagmaal een deel direct naar huis, een ander deel kon zich nog niet losmaken en besteedde nogmaals enige uren aan de fraaie en soortenrijke Maasoeveren bij Arcen die de vorige dag ook al bekeken waren.

Tenslotte namen ook de laatsten afscheid en was het einde gekomen van een excursie met een goede sfeer, hoewel de bryologische resultaten duidelijk ongunstig beïnvloed waren door de langdurige droogteperiode.

Aan de excursie werd deelgenomen door:

P. Bakker, J. Birza, D. de Boer, M. Brand, mej. S. Bregman, R.M. Del Rosario, G. Dirkse, mevr. D. en H.J. During, S.R. Gradstein, J.A. Hoekstra, mevr. T. en W. Loode met kinders, A. Luitingh met dochter, W.D. Margadant, H. van Melick, P. de Mey, J.G. de Molenaar, F.M. Muller, mej. W. Prummel, P. Roorda van Eysinga, J.H.J. Schröder, H.J.M. Sipman, F. Sollman, J. Tonnaer, mevr. I. en A. Touw met kinders, D.A.J. Vogelpoel, S. van der Werf, E. Werner, mevr. M. van Wieringen-Groot met zoon, G. van Wirdum en H. van Zanten.

In het verslag zal men enkele soorten aantreffen, die niet in de soortenlijst zijn opgenomen; dit zijn dan veldnotities, die de tweede onzer bij het op stencil zetten van de soortenlijst nog niet in handen had en die nog niet thuis nagedetermineerd zijn. In het algemeen zijn weinig veldnotities binnengekomen, waardoor van soorten als *Leucobryum glaucum* minder vindplaatsen staan opgegeven dan er in werkelijkheid gevonden zijn.

legenda bij de soortenlijst:

1. beekbegeleidend bos langs het Gelders Kanaal.
2. oikenhakhout nabij Gelders Kanaal.
3. ruderaal, vochtig-zandige grond langs stal bij boerderij bij Gelders Kanaal.
4. Maasoever bij Arcen, tegenover het klooster.
5. Bergerheide, stuifzanden.
6. Bergerheide, Moliniaveld en veentjes.
7. Bergerheide, greppel, bijna tegen het bouwland aan.
8. Pikmeuwenwater op landgoed De Hamert.
9. Ravensvennen.
10. eikenhakhout en dennenbos bij de Ravensvennen.
11. Maasoever bij veerpont Broekhuizen.
12. Broekhuizerbroek.

De nummers 1 t/m 8 zijn bezocht op 18 september, 9 t/m 12 op 19 september. De Maasoever is beide dagen bezocht.

Als een soort maar van één vindplaats en door één persoon wordt opgegeven, staat onder de opmerkingen de afkorting van de vinder. De afkortingen zijn als volgt (tevens lijst van diegenen die een soortenlijst hebben ingestuurd):

MB - M. Brand; HD - H.J. During; U - S.R. Gradstein, J.G. de Molenaar en D.A.J. Voegelpoel (deze drie hebben één lijst ingeleverd); AL - A. Luitingh; HII - H. van Melick; PM - P. de Mey; FM - F.M. Muller; PR - P. Roorda van Eysinga; RR - R.M. Del Rosario (det. H.J. During); HS - H.J.M. Sipman.

verdere toelichting bij de soortenlijst:

- ! - met kapsels
- cp - met perianthen
- g - met gommen

Soortenlijst.

- Amblystegium serpens
A. varium
Anisothecium schreberianum
A. varium
Atrichum undulatum
Aulacomnium androgynum
A. palustre
Barbula convoluta
B. unguiculata
Brachythecium albicans
B. rivulare
B. rutabulum
B. salebrosum
B. velutinum
Bryum argenteum
B. bicolor
B. capillare
B. klinggraeffii
B. micro-erythrocarpum
B. pseudotriquetrum
Calliergon cordifolium
Calliergonella cuspidata
Campylopus flexuosus
C. fragilis
Ceratodon purpureus
Climacium dendroides
Dicranella heteromalla
Dicranoweisia cirrata
Dicranum polysetum
D. scoparium
D. spurium
Drepanocladus fluitans
D. lycopodioides
Eurhynchium praelongum
E. striatum

Fissidens bryoides
Funaria hygrometrica
Grimmia pulvinata
Homalia trichomanoides
Hypnum cupressiforme var. ericetorum
H. cupressiforme var. filiforme
H. cupressiforme var. uncinatum
Isothecium myosuroides
Leptobryum pyriforme
Leptodictyum riparium
Leskea polycarpa
Leucobryum glaucum
Mniobryum delicatulum
Mnium affine
M. affine var. rugicum
M. hornum
M. punctatum
Orthodicranum montanum
Orthotrichum diaphanum
O. spec.
Phascum cuspidatum
Philonotis cf. fontana
Physcomitrella patens
Plagiothecium curvifolium
P. denticulatum var. denticulatum
P. denticulatum var. undulatum
P. laetum
P. succulentum
P. sylvaticum var. neglectum
P. undulatum
Pleuridium subulatum
Pohlia campotrachela
P. nutans
Polytrichum commune
P. formosum

3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Opmerkingen.

HS

x!

x bruggetje; PM

x

HS

U

HD

x

x! x!

x

x

x

x

x!

x

x

x

U

x!

x PM

x!

x

x

x!

x

x

x

x

x

U

HD

x

x

x

x

x

x

x

x

x

x

x PR

x

Polytrichum juniperinum
P. juniperinum var. strictum
P. piliferum
Pottia davalliana
P. intermedia
P. truncata
Rhynchostegium murale
Sphagnum auriculatum var. rufescens
S. compactum
S. cuspidatum
S. fimbriatum
S. magellanicum
S. molle
S. palustre
S. papillosum
S. recurvum
S. subsecundum
S. subsecundum var. obesum
S. tenellum
Tetraphis pellucida

Hepaticae.

Calypogeia fissa
C. muelleriana
Cephalozia bicuspidata
C. connivens
C. media
Cephaloziella starkei
Chiloscyphus polyanthus var. pallescens
Cladopodiella fluitans
Fossombronia dumortieri
Gymnocolea inflata
Lophocolea heterophylla
Marchantia polymorpha

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Cpmerkingen.

x

PR

x

AL

x

PR

x!

x!

x!

x!

x

PM

x

FM

x

x

x

x

x

x

AL

x

FM

x

x

x

x

x

AL

x

x

x

x

x

x

x

xcp

x

x

x

PR

xcp HD

x

xcp

x

x

FM

x!

PR

xcp x

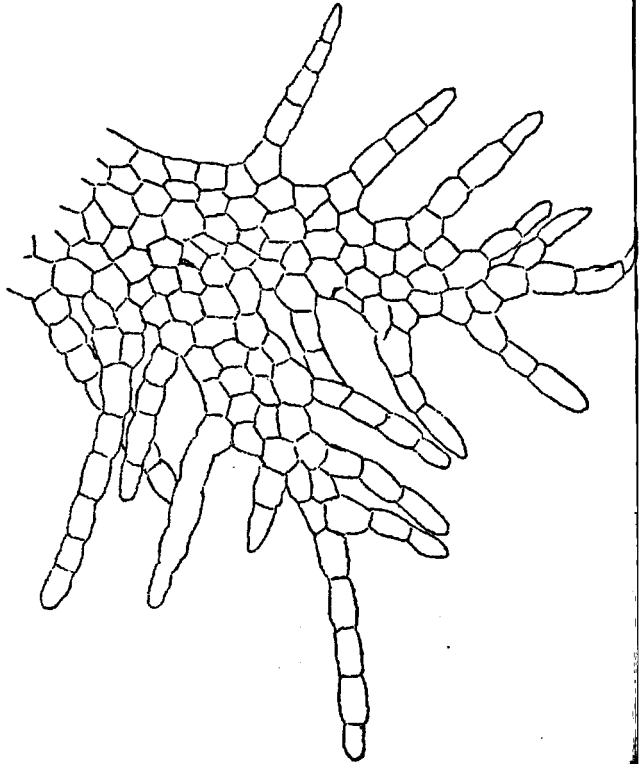
xcp

xcp

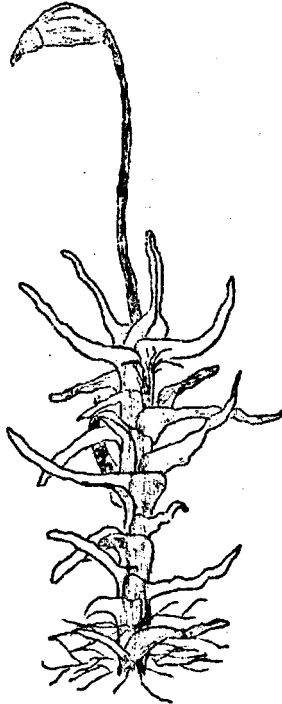
x

Mylia anomala
Nardia scalaris
Odontoschisma sphagni
Pallavicinia lyellii
Pellia epiphylla
Plectocolea crenulata
Ptilidium ciliare
Riccia bifurca
R. fluitans
R. glauca
R. huebeneriana
R. sorocarpa

Ptilidium
pulcherrimum
blad

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Opmerkingen
							x					
						x						FM
							x					
										x		.
						xcp				x		
						x						PR
					x				x			
				x!								teste Mme Jovet-
										x		<u>Ast</u>
				x!								bouwland; U
					x							HD; teste Mme
				x!								U <u>Jovet-Ast</u>

Anisothecium
schreberianum